

QUAN ĐIỂM CỦA HỒ CHÍ MINH VỀ GIÁO DỤC - ĐÀO TẠO THANH NIÊN

TS NGUYỄN QUANG LIỆU

Đại học Quốc gia Hà Nội

Trong di sản quan điểm của Hồ Chí Minh về giáo dục-đào tạo thanh niên, vấn đề cơ bản và nổi bật nhất là quan điểm giáo dục toàn diện. Trong đó, Hồ Chí Minh luôn coi trọng đến đức-tài và mối quan hệ giữa hai mặt đó trong sự hoàn thiện nhân cách con người mới. Trên cơ sở những chỉ dẫn của Người, bài viết tập trung làm rõ ba nội dung cơ bản về giáo dục-đào tạo thanh niên: Giáo dục nâng cao nhận thức về thế giới quan khoa học; giáo dục đạo đức cách mạng; giáo dục văn hóa, kỹ thuật và nghề nghiệp.

1. Giáo dục thế giới quan khoa học cho thanh niên là một trong những định hướng giáo dục XHCN cơ bản và quan trọng

Thế giới quan khoa học của mỗi người không diễn ra tự phát, mà tất yếu trải qua quá trình giáo dục, tiếp nhận những kiến thức khoa học về thế giới quan. Tư tưởng cách mạng của Hồ Chí Minh và con đường cách mạng do Người chỉ ra như một luồng gió mới, có sức hấp dẫn mạnh mẽ đối với thanh niên và dần trở thành hoài bão, lý tưởng của thanh niên Việt Nam. Lý tưởng cao đẹp mà Hồ Chí Minh nói tới và cũng là đề giáo dục cho thanh niên: Độc lập, tự do và CNXH là phương hướng duy nhất để củng cố bền vững nền độc lập của dân tộc, bảo đảm cho mọi người cuộc sống ngày càng ấm no, tự do, hạnh phúc.

Lý tưởng độc lập, tự do và CNXH đã trở thành niềm tin, lẽ sống của nhiều thế hệ thanh niên Việt Nam. Hồ Chí Minh luôn nhắc nhở chúng ta phải giáo dục cho thanh niên nhận thức đúng đắn và hiểu sâu sắc rằng: Vì lý tưởng cao đẹp ấy mà biết bao chiến sỹ cộng sản, người con của dân tộc đã hy sinh, biết bao lớp thanh niên đã lên đường chiến đấu. Có giác

ngộ lý tưởng cách mạng, thanh niên mới dám đương đầu với sứ mệnh mà Đảng và dân tộc giao phó.

Hồ Chí Minh luôn nêu cao lý tưởng và quyết tâm chiến đấu cho sự nghiệp giải phóng dân tộc và giải phóng con người, lấy hạnh phúc của con người làm mục tiêu cao nhất. Nhưng giác ngộ về lý tưởng không phải chỉ dừng lại ở việc nhận thức, điều quan trọng hơn là có tinh thần hành động kiên quyết để thực hiện lý tưởng ấy. Chỉ có đi vào hành động cách mạng, thanh niên mới thể hiện được sự giác ngộ về lý tưởng của mình và cũng thông qua hành động cách mạng mà bồi dưỡng thêm trình độ giác ngộ về lý tưởng.

2. Đặc biệt coi trọng giáo dục đạo đức cách mạng cho thanh niên nhằm giúp họ trở thành người chủ xứng đáng của đất nước và là người cách mạng chân chính

Trong mối quan hệ “đức-tài”, Hồ Chí Minh coi đạo đức là cái gốc của người cách mạng, là vấn đề có ý nghĩa quyết định của việc xây dựng con người mới. Khi nói về giáo dục đạo đức cho học sinh trong nhà trường, Hồ Chí Minh chỉ rõ: “Tôi xem

chương trình giáo dục cho đến hết lớp 10, phần đức dục rất thiếu sót, chỉ có mười dòng”¹. Tại Hội nghị tổng kết phong trào thi đua “dạy tốt, học tốt” của ngành giáo dục phổ thông và sư phạm, tháng 8-1963, Hồ Chí Minh nhấn mạnh: “Nội dung giáo dục cần chú trọng hơn nữa về đức dục”², để hoàn thiện nhân cách người thanh niên XHCN. Người yêu cầu thanh niên phải thấm nhuần tinh thần làm chủ nước nhà và phải học tập trau dồi đạo đức cách mạng, bởi vì: “Cũng như sông thì có nguồn mới có nước, không có nguồn thì sông cạn. Cây phải có gốc, không có gốc thì cây héo. Người cách mạng phải có đạo đức, không có đạo đức thì dù tài giỏi mấy cũng không lãnh đạo được nhân dân”³.

Đạo đức cách mạng là nền tảng vững chắc để thanh niên hoàn thành nhiệm vụ vẻ vang của mình. Trước lúc đi xa, Người căn dặn: “Đảng cần phải chăm lo giáo dục đạo đức cách mạng cho họ, đào tạo họ thành người thừa kế xây dựng chủ nghĩa xã hội vừa “hồng” vừa “chuyên”⁴.

Khi nói tới giáo dục đạo đức cách mạng, vấn đề quan trọng hàng đầu được Hồ Chí Minh quan tâm là làm cho thanh niên nhận thức được rằng: Đạo đức cách mạng là tuyệt đối trung thành với Tổ quốc, với Đảng và hiếu với nhân dân. Trung, hiếu truyền thống theo quan niệm của Nho giáo chỉ bó hẹp trong phạm vi hết lòng thờ vua, thờ cha mẹ trong bất kỳ điều kiện nào. Hồ Chí Minh cũng sử dụng khái niệm này, nhưng được nâng cao, phát triển mang tính giai cấp sâu sắc để giáo dục thanh niên. Người nói: “Tuy Khổng Tử là phong kiến và tuy trong học thuyết của Khổng Tử có nhiều điểm không đúng, song những điều hay trong đó thì chúng ta nên học”⁵. Trung với nước, giáo dục thanh niên có tinh thần yêu nước nồng nàn, sâu sắc, được thể hiện trong suy nghĩ và hành động hàng ngày. Tổ quốc luôn gắn liền với nhân dân, yêu nước hay trung với nước là làm sao cho “dân giàu, nước mạnh”, một khái niệm hết sức gần gũi mà Hồ Chí

Minh đã nêu ra từ rất sớm. Trung với Đảng, theo Người là phải giáo dục cho thanh niên có đức tính trung thực, ngay thẳng. Khi được giao bất kỳ việc lớn hay nhỏ đều ra sức làm cẩn thận, có hiệu quả và phải biết làm việc có lợi, tránh việc có hại cho Đảng. Người cũng luôn nhắc nhở thanh niên phải kính trọng và yêu thương cha mẹ, song Người mở rộng phạm vi chữ hiếu là hiếu với nhân dân. Hiếu với dân, theo Người, là giáo dục thanh niên biết yêu mến nhân dân, quý trọng nhân dân, học tập làm việc, chiến đấu vì nhân dân. Phải chăm lo và bảo vệ lợi ích của nhân dân, tích cực giúp đỡ nhân dân vượt qua khó khăn trong cuộc sống. Đồng thời, dám đấu tranh chống lại mọi biểu hiện sách nhiễu nhân dân và luôn dựa vào nhân dân để phát động phong trào thi đua lao động sản xuất, làm cho nhân dân phấn khởi, tin tưởng vào chế độ XHCN.

Giáo dục đạo đức cách mạng cho thanh niên, Hồ Chí Minh rất chú trọng đến việc giáo dục những đức tính cao quý như: Cần, kiệm, liêm, chính, chí công vô tư, những tác phong đẹp đẽ như khiêm tốn, giản dị. Đó là tinh thần lao động tích cực, siêng năng, làm hết sức mình, gan dạ, táo bạo và sáng tạo; là đức tính “trung thành, thật thà, chính trực” trong đời công và đời tư. Trong buổi lễ khai mạc Trường Đại học Nhân dân Việt Nam, ngày 19-1-1955, Người nói: “Thanh niên cần phải chống tâm lý tự tư tự lợi, chỉ lo lợi ích riêng và sinh hoạt riêng của mình. Chống tâm lý ham sung sướng và tránh khó nhọc. Chống thói xem khinh lao động, nhất là lao động chân tay. Chống lười biếng, xa xỉ. Chống cách sinh hoạt ủy mị. Chống kiêu ngạo, giả dối, khoe khoang”⁶ vì đó là những thói xấu kìm hãm chí tiến thủ của thanh niên. Người căn dặn thanh niên: “Luôn luôn trau dồi đạo đức cách mạng, khiêm tốn và giản dị. Chống kiêu căng, tự mãn. Chống lãng phí, xa hoa. Thực hành tự phê bình và phê bình nghiêm chỉnh, để giúp đỡ nhau cùng tiến bộ”⁷.

Xuất phát từ những truyền thống quý báu của dân tộc ta, những phẩm chất cao quý của nhân dân

ta và vai trò lãnh đạo của Đảng, Người nhắc nhở phải giáo dục thanh niên có nhận thức đúng và tin tưởng sâu sắc vào sự lãnh đạo của Đảng, lực lượng và trí tuệ tập thể của nhân dân. Nếu không có sự lãnh đạo của Đảng, sự chăm lo của tập thể và nhân dân thì thanh niên không thể trưởng thành được. Hồ Chí Minh nói: “Đạo đức cách mạng là hòa mình với quần chúng thành một khối, tin quần chúng, hiểu quần chúng, lắng nghe ý kiến của quần chúng”⁸.

Trong mối quan hệ giữa cá nhân và xã hội, Hồ Chí Minh đòi hỏi thanh niên phải tự hỏi mình đã làm gì cho nước nhà, chứ không phải hỏi nước nhà đã cho mình những gì. Hồ Chí Minh đã nhiều lần nghiêm khắc phê bình những biểu hiện của chủ nghĩa cá nhân trong thanh niên. Tại Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ III Đoàn Thanh niên Lao động Việt Nam, Người chỉ rõ: “Chủ nghĩa cá nhân là việc gì cũng chỉ lo cho lợi ích của mình, không quan tâm đến lợi ích chung của tập thể. “Miễn là mình béo, thiên hạ gầy”. Nó là mẹ đẻ ra tất cả mọi tính hư, nét xấu, như: lười biếng, suy bì, kiêu căng, kèn cựa, nhút nhát, lãng phí, tham ô... Nó là kẻ thù hung ác của đạo đức cách mạng, chủ nghĩa xã hội”⁹.

Giáo dục đạo đức cách mạng cho thanh niên, Hồ Chí Minh không nói những điều cao xa, chung chung, cũng không đồng ý cách giáo dục đóng khung trong sự tu tâm, dưỡng tính để tìm thấy sự yên ổn của cá nhân. Đạo đức cách mạng phải thể hiện trong hành động, chỉ có hành động cách mạng, thanh niên mới thể hiện giá trị đạo đức của mình. “Người có đạo đức là người biết rèn luyện tài năng và không được phép ngồi yên bên dòng thác lịch sử cuộn cuộn chảy xiết, như ẩn sĩ ngồi trong tháp ngà. Người có đạo đức là người ý thức được rõ ràng mình cần phải làm gì và mình sẽ đi đến đâu. Đó là sự nghiệp to lớn của cả tập thể, cả dân tộc và nói rộng ra là cả nhân loại, mà mỗi người phải thấy cho hết vị trí của mình và hành động hết mình cho sự nghiệp chung của dân tộc và nhân loại”¹⁰.

Giáo dục đạo đức cho thanh niên phải coi là nhiệm vụ thường xuyên, quan trọng. Đúng như Người đã chỉ rõ: “đạo đức cách mạng không phải trên trời sa xuống. Nó do đấu tranh, rèn luyện bền bỉ hàng ngày mà phát triển và củng cố. Cũng như ngọc càng mài càng sáng, vàng càng luyện càng trong”¹¹.

3. Giáo dục nâng cao trình độ văn hóa, kỹ thuật và nghề nghiệp cho thanh niên

Hồ Chí Minh rất chú trọng đến việc học tập phấn đấu vươn lên của mỗi thanh niên. Nhân kỷ niệm 20 năm Cách mạng Tháng Tám, Người gửi thư căn dặn thanh niên nước ta phải “ra sức học tập nâng cao trình độ chính trị, văn hóa, khoa học, kỹ thuật và quân sự để cống hiến ngày càng nhiều cho Tổ quốc, cho nhân dân”¹². Người chỉ rõ: làm nghề gì cũng phải học, mục đích của việc học không gì khác hơn để nâng cao năng lực, làm cho kinh tế phát triển, chiến đấu thắng lợi, đời sống nhân dân ngày càng ấm no, tươi vui.

Một trong những nội dung về giáo dục văn hóa, kỹ thuật được Người đề cập là bồi dưỡng nâng cao các môn khoa học tự nhiên (Toán, Lý, Hóa, Sinh...), các môn khoa học xã hội (Văn, Tiếng Việt, Sử, Địa...). Người nói: “Trước kia, thực dân Pháp còn cai trị nước ta, có những trí thức Việt Nam rất thông thạo lịch sử, địa lý và các chuyện thần thoại của nước Pháp, của Hy Lạp và La Mã. Nhưng khi hỏi đến các vị anh hùng là tổ tiên, ông cha mình, hỏi đến địa lý nước mình thì mù tịt”¹³.

Từ thực tế đó, Hồ Chí Minh luôn chăm lo giáo dục truyền thống dân tộc và truyền thống cách mạng cho thanh niên. Trong truyền thống quý báu của dân tộc, Hồ Chí Minh đặc biệt đề cao giáo dục truyền thống yêu nước, tinh thần “không có gì quý hơn độc lập tự do”. Người nói: “Dân ta có một lòng nồng nàn yêu nước. Đó là một truyền thống quý báu của ta. Từ xưa đến nay, mỗi khi Tổ quốc bị xâm lăng, thì tinh thần ấy lại sôi nổi, nó kết thành một

làn sóng vô cùng mạnh mẽ, to lớn, nó lướt qua mọi sự nguy hiểm khó khăn, nó nhấn chìm tất cả lũ bán nước và lũ cướp nước”¹⁴. Người nhắc nhở thanh niên phải biết ơn và ghi nhớ công lao của các anh hùng dân tộc, vì các vị ấy là tiêu biểu của một dân tộc anh hùng.

Trong tiến trình cách mạng, Hồ Chí Minh rất coi trọng giáo dục thanh niên truyền thống đoàn kết dân tộc, đoàn kết giữa các thành phần dân tộc sống trên lãnh thổ Việt Nam. Người đã đúc kết thành một quy luật của lịch sử: Đoàn kết là sức mạnh vô địch của chúng ta. “Đoàn kết, đoàn kết, đại đoàn kết. Thành công, thành công, đại thành công!”¹⁵. “Nước Việt Nam là một, dân tộc Việt Nam là một”¹⁶. “Đồng bào Kinh hay Thổ, Mường hay Mán, Gia Rai hay Ê Đê, Xê Đăng hay Ba Na và các dân tộc thiểu số khác, đều là con cháu Việt Nam, đều là anh em ruột thịt. Chúng ta sống chết có nhau, sướng khổ cùng nhau, no đói giúp nhau... Sông có thể cạn, núi có thể mòn, nhưng lòng đoàn kết của chúng ta không bao giờ giảm bớt”¹⁷.

Trong công cuộc đấu tranh bảo vệ và xây dựng đất nước, sự cần cù, chịu khó lao động và học tập là yêu cầu rất cần thiết ở mỗi thanh niên. Trong khi đó, không ít thanh niên lười lao động và học tập, mà chỉ muốn hưởng thụ. Vì vậy, cần giáo dục, bồi dưỡng cho thanh niên có được đức tính lao động cần cù, chịu khó, tinh thần hiếu học, để họ tham gia và hoàn thành tốt nhiệm vụ đất nước giao phó.

Hồ Chí Minh cho rằng, học bây giờ so với học dưới chế độ thực dân phong kiến khác hẳn nhau. Bây giờ học để yêu Tổ quốc, yêu nhân dân, yêu lao động, yêu khoa học, yêu đạo đức. Những gì trái với quyền lợi của Tổ quốc, của nhân dân, trái với khoa học thì chúng ta kiên quyết chống lại. Học để phụng sự Tổ quốc, phụng sự nhân dân, làm cho dân giàu, nước mạnh, tức là để làm tròn nhiệm vụ người chủ của nước nhà. Vì vậy, thanh niên cần phải ra sức học tập, để nâng cao hiểu biết, đáp ứng ngày

càng cao nhiệm vụ của cách mạng. “Nếu không chịu khó học thì không tiến bộ được. Không tiến bộ là thoái bộ. Xã hội càng đi tới, công việc càng nhiều, máy móc càng tinh xảo. Mình mà không chịu học thì lạc hậu, mà lạc hậu là bị đào thải, tự mình đào thải mình”¹⁸.

Trong suốt cuộc đời hoạt động cách mạng, Hồ Chí Minh đã dành nhiều thời gian, công sức chăm lo giáo dục, đào tạo thanh niên. Người luôn đánh giá đúng đắn vị trí, vai trò của thanh niên trong sự nghiệp cách mạng. Chính sự nhìn nhận đó, Người cho rằng Đảng, Nhà nước và các tổ chức xã hội cần phải quan tâm chăm lo giáo dục đào tạo họ thành những người vừa “hồng” vừa “chuyên”. Những điều Người dạy vừa mang tính cách mạng, khoa học vừa thấm đượm tư tưởng triết lý nhân văn hết sức sâu sắc. Quan điểm giáo dục toàn diện của Hồ Chí Minh là cơ sở để Đảng, Nhà nước có chiến lược giáo dục - đào tạo thanh niên trong thế kỷ XXI, định hướng để thế hệ thanh niên Việt Nam phát huy năng lực nội sinh góp phần thực hiện thắng lợi sự nghiệp CNH, HĐH, vì mục tiêu dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh.

1. *Hồ Chí Minh Biên niên tiểu sử*, Nxb CTQG, H, 1995, T. 8, tr. 105

2. *Sđđ*, T. 4, tr. 451

3. *Hồ Chí Minh Toàn tập*, Nxb CTQG, H, 2011, T. 5, tr. 292

4, 13, 15. *Sđđ*, T. 15, tr. 612, 671, 628

5. *Hồ Chí Minh Về vấn đề học tập*, Nxb ST, H, 1977, tr. 22

6, 7, 12. *Hồ Chí Minh Về giáo dục thanh niên*, Nxb Thanh niên, H, 1980, tr. 133, 376, 376

8, 11. *Hồ Chí Minh Toàn tập*, Nxb CTQG, H, 2011, T. 11, tr. 609, 612

9. *Sđđ*, T. 13, tr. 90

10. Thành Duy. *Tư tưởng Hồ Chí Minh về đạo đức*, Nxb CTQG, H, 1996, tr. 144

14. *Hồ Chí Minh Toàn tập*, Nxb CTQG, H, 2011, T. 7, tr. 38

16. *Sđđ*, T. 14, tr. 321

17. *Sđđ*, T. 4, tr. 249

18. *Sđđ*, T. 12, tr. 333.